

20465

372.5
9-52

1884

2010

2002

003

5-22

ՎԱՅԵԼՉԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԳՍԱՍԻԱՆԳՐՈՒԹԵԱՆ ԵՂԱՆԱԿԸ

ԱՌԱՋՆՈՐԴ ՉԵՌՆԱՐԿ

„ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԵՂԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՕՐԻՆԱԿՆԵՐ“
ԸՆՈՒՆՈՎ ԴԱՍԵՏԵՐԸ ԳՈՐԾԵՆՈՂ ՈՒՍՈՒՑՉԵՑ
ՀԱՄԱՐ.

Ա Շ Խ Ա Տ Ա Ս Ի Բ Ե Ց

Մ. ՏԷՐ-ՍԱՐԳՍԵԱՆՑ

720
28-ՏԷ

ԹԻՖԼԻՍ

ՏՊԱՐԱՆ ՅՈՎԶԱՆՆԵՍ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆՑԻ
ՕՐԻՆԵՆ ՓՈՂՈՑ, 5
1884

372.5
720 5-52
28-85

ՎԱՅԵԼԶԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԴԱՍԱԻԱՆԴՈՒԹԵԱՆ ԵՂԱՆԱԿԸ

ԱՌԱՋՆՈՐԴ ԶԵՌՆԱՐԿ

„ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԵՂԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՕՐԻՆԱԿՆԵՐ“
ԱՆՈՒՆՈՎ ԴԱՍԱՏԵՏՐԸ ԳՈՐԾԱԾՈՂ ՈՒՍՈՒՑՁԱՅ
ՀԱՄԱՐ.

213

ԱՇԻԱՏԱՍԻՐԵՑ

Մ. ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍԵԱՆՅ

ԹԻՖԼԻՍ

ՏՊԱՐԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆԵՑԻ

ՕՐԲԵԼԵՆՆ ՓՈՂՈՑ, 5

1884

19724-59

ВОЗВРАТИТЕ КНИГУ НЕ ПОЗЖЕ

сбзначенного здесь срока

3752				
57.5.20				
58				
59				
60				

213007

36571 ւ. 4.

02F
12-89

ՎԱՅՆԷԼ ՉԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԴԱՍԱԻԱՆ ԴՈՒԹԵԱՆ ԵՂԱՆԱԿԸ

Օտար և մեզանից առաւել առաջնակարգ ազգաց մէջ վայելչագրութիւնը ունեցել է, ինչպէս և այլ կարեւոր գիտութիւնները, իւր կանոնաւոր պատմութիւնը, որ հետզհետէ զարգանալով՝ հասել է ներկայումս այդ ազգաց մէջ իւր կատարելագործութեան աստիճանին ՚ի շնորհս իւրեանց արիւժան մանկավարժների, որք յատկապէս մեծ ջանք են նուիրած այդ առարկայի դասաւանդութեան կատարելագործութեանը՝ խմբազրելով նորա համար հիմնական կանոններ համաձայն մանկավարժական պահանջմանց: Մեր ազգի մէջ նախքան տպագրութիւն տարածուելը աւելի միօրինակութիւն էր իշխում գրութեան ձևի մէջ՝ քան այժմ. տպագրութիւնից յետոյ մերայինք շատ քիչ մտածել են գրչազիր մասը կատարելագործելու և ժողովրդականացնելու մասին, թէև դանազան անձանց կողմից ժամանակ առ ժամանակ փորձեր են եղած ժողովրդի ձեռքը այլ և այլ ձեռնարկներ տալու, սակայն համարեա նորա բոլորն էլ, սակաւ բացառութեամբ, ուսուցանելու

Дозволено цензурою, Тифлисъ. 6 Августа 1884 г.
 Типографія И. Мартиросіанца. Орбеліан. ул., д. № 5.

Համար ոչ մի հիմնական կանոնի ենթարկուած չեն եղել: Մեզ յայտնի եղած ձեռնարկների մեծագոյն մասը գլխաւորապէս սարունակուած է իւր մէջ զանազան ձևի ծաղկանկար ու փակագիր զարդարուն գլխատառեր, որք միայն իբրև նկարչութեան օրինակներ գուցէ թէ պէտք զան և ոչ որպէս գրութեան օրինակներ: Այդ այդպէս լինելով՝ մեզանում ՚ի հնուն (նոյն իսկ այժմ էլ շատ տեղեր) դասատուութեան եղանակը լոկ մեքենական էր: Աւուցիչը ինքնաձեռագիր կամ վիժագիր օրինակներ էր ցրվում աշակերտաց և առանց որևէ առաջնորդութեան իւր կողմից՝ ստիպում էր աշակերտներին ընդօրինակել, նմանցնել կամ ճիշտ ևս է ասել՝ արտանկարել սկզբում այբուբենը ըստ կարգին և ապա վերջերում առանձին առանձին վանկեր ու յօդուածներ էր տալիս նոյնպէս արտանկարելու, և թնչ զարմանք, երբ այդ կերպ դասաւանդութեան ուղղութիւնը շատ աւելի ժամանակ էր խլում աշակերտից իւրացնելու և նմանցնելու իւր գրութիւնն իսկական օրինակին ու այդ սոյն պատճառաւ միայն, որ գոյնպիսի դասաւանդութեան չորուցանք եղանակը գուրկ էր գլխովին դաստիարակութեան հիմնական պահանջներից — կանոններից:

Մեր դպրոցներում գրութեան ձևի մէջ միօրինակութիւն չլինելու ամենագլխաւոր պատճառը Համարելու է դասատու ուսուցչաց անհոգութիւնը հետաքրքրուելու որևէ նոր ուղղութեամբ, ուսումնասիրելու այդ նոր ուղղութեան հիմնական տարրերութիւնը մի այլ արդէն եղած ու գոյութիւն ունեցող ուղղութիւնից: Այս իսկ պատճառով շատ տեղեր թէև գործածութեան Համար դպրոցների մէջ մտցրած են այս կամ այն նոր դասագիրքը, բայց որոշ արդիւնք չեն կարողացել ստանալ:

որովհետև դասագրքի ուղղութիւնը մնացել է դեռ ևս նոյն ինքն հեղինակի մօտ և դասագրքի հետ խմիասին չէ մտել դպրոց: Դորս հակառակ՝ որ դպրոցներում որ մուտք են գործում առհասարակ այդ երկուսը միանգամից՝ արդիւնքը լինում է մեծ և իշխում է գրութեան միակերպութիւն. օրինակներ շատ կան, յիշենք շատերից երկուսը. — Թէոդոսիայի Խալիպեան դպրոցը մի ժամանակ և Ս. Էջմիածնի ձեռնարանը ներկայումս և այլն: Ասածներիցս հետևում է, որ մինչև այժմ էլ մեր դպրոցներից շատերում մեքենական ընդօրինակութեան ուղղութիւնն է տիրում, չնայելով կրկնում եմ՝ որ շատ տեղեր մուտք են գտած նոր ձևի ու առաւել նպատակայարմար ուղղութեան հետևող անձանց ձեռնարկները:

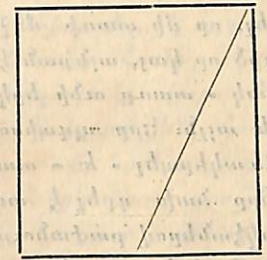
Բոլոր վերևը յիշածներից պարզ երևում է, որ կանոնաւոր վալեւյագրութեան դասաւանդութիւնը բընաւ չպէտք է հիմնել լոկ մեքենական սկզբունքի վերայ, այլ դասաւանդող ուսուցիչը պէտք է անպատճառ ծանօթացնէ աշակերտաց այդ առարկայի հիմնական կանոնները հետ, որպէս զի աշակերտի համար ոչ մի մութն կէտ չմնայ այլ ևս իբրև գաղտնիք, որ չստիպէ նորան մեքենականութեան դիմելու: Շատ աւելի երկար բացատրութեանց մէջ չմտնելու աղագաւ՝ մենք ուղղակի դիմում ենք այդ առարկայի դասաւանդութեան եղանակին:

Որովհետև վալեւյագրութիւնը միւս գիտութեանց մէջ ճանաչվում է և իբրև գեղարուեստ, ուստի և անհրաժեշտ է մանկան ձեռքը սկզբնական վարժութիւն-

ներով զբաղեցնել ու մարդել և այդ անշուշտ կարևոր է այն չափով, ինչ չափով հարկաւոր է լաւ նուագածու լինելու համար սկզբից մասների վարժութեան և դիւրաձկունութեան մէջ ընտելանալ: Այդ նպատակի համար նիւթ կարող են լինել նախ՝ մազական գծերի այլ և այլ վարժութիւնք, որ ընդամէնն 8 հատ են (Տես Գեղ. Օր. երես 1.), իսկ ապա բոլոր տառերի արմատական գծերը թուով 12 (գեղ. օր. եր. 1.) հեշտից դէպի դժուարը: Բայց նախքան գծերի վարժութիւնքը աշակերտները պէտք է տողել սովորեն: Տողելը պէտք է ~~ամանաւով~~ ~~բաւարով~~ առաջնորդուի. ես հետևում եմ տակաւով գրել տալու ուղղութեանը, մանաւանդ նոր սկսողների համար, որ առաւել նպատակաշարմար և ուղիղ միջոցն է նպատակի հասնելու: Տակաւով գրել տալն ունի հետևեալը օգուտները.— ա) Որ բոլոր աշակերտները միասին գրում և միասին վերջացնում են, այդ դէպքում պահանջում է և դասատան կարգապահութիւնը, բ) Որ նոքա զիտակցաբար են գրում և ոչ թէ ստիպւում այս կամ այն գրութեան նմանցնել և գ) Որ նա մեծապէս օգնում է ասլագայում և արագագրութեանը: Նախ քան տակաւով տողել տալու մասին խօսելը՝ հարկաւոր եմ համարում յիշել, որ բոլոր աշակերտները պէտք է ուսման առաջին տարեշրջանում ունենան միակերպ միջակ քարէտախտակներ նոցա երկայնութեանն համապատասխանող միաչափ ծաւալ ունեցող քանոններով: Որովհետև գրութեան համար ես ընդունում եմ չորս գուգահեռական գծեր, որոնցից երկրորդի և երրորդի անջրպետը նեղ պէտք է լինի՝ քան առաջինի և երկրորդի կամ երրորդի և չորրորդ գծի (1—1½), ուստի և այդ իսկ նպատակով իմ առաջարկած քանոնի երկու

հակադիր կողմերը (երեսները) պէտք է լինին լայն (1½) և միահասար, իսկ միւս երկուսը նեղ (1) ու նոյնպէս հաւասար: Իւրաքանչիւր զոյգ միահասար երեսները միմեանցից տարբերուելու համար ներկում են առանձին առանձին գոյներով, օրինակ սև ու կարմիր: Քարէտախտակներն ու քարէգրիչները լինելու չեն կոշտ տեսակից, այլ փախուկ. եղածներն մէջ ամենալաւ քարէտախտակն ու քարէգրիչը A. W. Faber—ինը կարող է համարուել. քարէտախտակները կարմիր գծերով չպէտք է տողուած լինին: Այդ տարէշրջանում մանաւանդ՝ երբէք թոյլ տալու չէ, որ աշակերտները կարճ քարէգրիչներ գործ ամեն, որովհետև քարէգրիչ կարճութիւնը արգելում է աշակերտին կանոնաւոր կերպով մարդելու իւր միանունքները գրութեան համար, որք շարունակ կույ ու ձիգ են լինում և յոգնեցնում են աշակերտների մատները. աւելի չարմար է, որ դարոցները միաչափ և երկայն քարէգրիչներ պահեն և ուսուցիչը դասի գնալիս բաժանէ աշակերտներին: Գալով տողելու հարցին՝ շարունակում եմ.— Ուսման հենց առաջին տարուց պէտք է ընտելացնել աշակերտներին կանոնաւոր և ուղիղ տողելու մէջ, որովհետև նկատուած իրողութիւն է, որ բարձր դասատանց աշակերտներն անգամ զուրկ են այդ ամենակարևոր և հեշտ միջոցով ձեռք բերելիք վարժութիւնից: Յիշեալ պահասութեան առաջն, ինչպէս ասացի, կարելի է առնել հենց նոյն իսկ սկզբից, երբ ուսուցիչը աշակերտի ձեռքը տողուած քարէտախտակ կամ տետրակ չտալով՝ կտտիպէ նորան ինքնին տողելու: Երբ քարէտախտակների ու քարէգրիչների վերջ յիշած բոլոր պայմանները արդէն կատարուած պրծած են՝ տակաւով տողելը կատարվում է հե-

տեւեալ կերպով.— Ուսուցիչը մեծ դիրքով և մեր պահանջածին համաձայն պատրաստուած քանոնը դնում է լայն երեսով (տափարակութեամբ) դասատան գրատախտակին և աշակերտաց ուշադրութիւնը հրաւիրելով իւր գործողութեան վերայ՝ ամենեցուն լսելի ձայնով ասում է ինչ և կաւիճով տողում է, երբ ասելուն պէս՝ շրջում է քանոնը, ինչ տողում է, երբ ասելուն է և այլն, որից յետոյ ստիպում է մի քանիսին գրատախտակի վերայ իւր առաջնորդութեամբ տողել տակտով: Երբ աշակերտները տողելու կարգը ըմբռնում են, յետոյ նոյն գործողութիւնը կատարում է ամբողջ դասարանը նոյն կարգով՝ ինչպէս վերն ասուեցաւ: Տողելը սովորելուց անմիջապէս ետքը պէտք է աշակերտները նախ մագական և ապա տառերի արմատական գծերի վարժութիւններով զբաղուին. բայց որովհետև այդ վերջին (արմատական) գծերն ունին իւրեանց հետ կցուած և մագական գծեր, ուստի և ուսուցիչը պէտք է նախ մագական գծերի նշանակութիւնը բացատրէ աշակերտներին: Նախապէս նոյն իսկ դասարանում արդէն տակտով տողուած չորս գծերի մէջ գրուելիք արմատական գիծը նախ և առաջ ուսուցիչը ինչ ասելով գրում է գրատախտակի վերայ նոյնպէս չորս գծերի մէջ, որն միջոցին աշակերտները պատրաստի նայում են. ուսուցիչը այդ բանը կրկնում է մի քանի անգամ և գրատախտակի վերայ մի ամբողջ տող գրելուց յետոյ հասկացնում է, թէ իւրաքանչիւր արմատական գիծ քանի բաղիտումն ունի, գրելիս ինչպիսի հակումն պետի ունենայ (Տես գեղ. օր. եր. 1, տող 1 և 5-րդ), այսինքն իր կողմից դէպի իր կողմն է գրվում— աջից— ձախ, և իր քան շեղուածքով, այն է՝ հետևեալ ձևով.—

Ինչպիսի հեռաւորութիւն պէտք է ունենան նորա միմեանցից, ինչպիսի հաստութիւն (միաչափ), իր տողից են սկսում, իր տողում վերջանում: Այդ բացատրելու ժամանակ նիւթերը շատ են նոյն իսկ դասատան մէջ. քանոններից, գրատախտակից, աշակերտական նստարաններից, նոյն իսկ աշակերտաց դասաւորութեան շարքից և այլն՝ կարող է նա օգուտ քաղել:

Այսպէս և այս ձևով վարժեցնում է ուսուցիչը աշակերտներին և միւս արմատական գծերի գրութեան մէջ, որ շարաթական երեք դաս հաշուելով՝ կարելի է հիմնաւոր կերպով աւանդել երեք շարաթուան ընթացքում: Սկզբում ուսուցիչը մեծ հսկողութիւն պէտք է ունենայ, որ աշակերտները ինչ ասելու միջոցին մէկ արմատական գիծ միայն քաշեն, որ տակտի նշանակութիւնը չկորչի, ապա թէ ոչ՝ պատահում է, որ նորա սկզբից տակտի վերայ ուշադրութիւն չդարձնելով՝ շարունակ գրում են և այդ դառնում է մի տեսակ վատ սովորութիւն, որի առաջն ապագայում շատ դժուար է լինում առնել: Այնուհետև նա անցնում է արդէն սովորած արմատական գծերից տառերի կազմութեան գործին՝ սկզբից պարզ ձևակերպութիւն ունեցող տառերին նախապատուութիւն տալով: Պէտք է միանգամ

շատ կթեթեանայ և աշակերտները շատ կարճ միջոցի մէջ կանոնաւոր և վայելուչ գրել կսովորեն:

Ինչ կվերաբերի գլխատառերին՝ նորա ևս ունին իրանց արմատական գծերը, որք առանձին կրթութիւններով պէտք է աւանդուին աշակերտաց ուսման երկրորդ տարուց սկսած, որովհետև այդ մասը համեմատաբար բաղադրեալ գոյով՝ աւելի էլ ձեռքի վարժութիւն ու պատրաստականութիւն է պահանջում ուսանողից: Գլխատառերի արմատական գծերի թիւն է ընդամէնն 13. (եբ. 8-րդ). աշակերտաց հեշտութեան համար որքան կարելի է եղած՝ աշխատած ենք գլխատառերին տալ թէ պարզ և թէ՛ միւլտիպլիկացիոն ժամանակ գեղեցիկ ձև (եբ. 8-րդ):

Գլխատառերը կազմելիս՝ նախ նշանակել ենք ամեն միւրի արմատական գծերը մագական գծերով և անջատ, իսկ ապա միացնելով նոցա՝ կազմել ենք գլխատառը: Արմատական գծերի նախ մագական գծերով նշանակելու նպատակն այն է, որ աշակերտը հեշտ ըմբռնէ, թէ իւր արդէն առաջուց սովորած իր արմատական գծերն են որոշ գլխատառի կազմիչ մասերը բաղկացնում, որպէս զի հեշտ և գիտակցաբար կարողանայ գրել: Նոյն կերպով (մագական գծերով) և միւլտիպլիկացիոն նպատակով էլ նշանակել ենք հասարակ տառերի արմատական գծերը (Տես դասատետրի թուանշաններով նշանակած կրթութեանց սկզբները): Այս բոլորից հետևում է, որ մագական գծերով նշանակուած արմատական գծերը աշակերտաց գրելու համար չեն նշանակուած, այլ միայն դիտելու: Գլխատառերը իրանց մագական—արմատական գծերի հետ միասին մենք գետեղել ենք նախ հեշտից գէպի դժուարը՝ հետևեալ

կարգով.—Ս, Ա, Ո, Ռ, Տ, Բ, Ք, Բ, Ի, Ի, Խ, Դ, Պ, Կ, Հ, Ճ, Է, Ե, Գ, Փ, Ժ, Թ, Լ, Ը, Ղ, Շ, Ջ, Վ, Ձ, Օ, Յ, Ձ, Յ, Ս, Մ, Ն, Ֆ: (եբ. 8—9), իսկ ապա միւլտիպլիկացիոն գլխատառերը այբուբենական կարգով, բայց առանց մագական—արմատական գծերի (եբ. 9.), որից յետոյ նշանակել ենք մի քանի յատուկ անուաններ առ հասարակ այն տեսակ գլխատառերով սկսուած՝ որոց գրութիւնը համեմատաբար աւելի դժուար է աշակերտի համար, որք են.—Մաղիկ, ձանիկ, Յուսիկ, Ձենոբ, Օշին, Խորէն, Թորգոմ, Եզնիկ, Փաւստոս (եբ. 9.): Բայց ուսուցիչը միայն յիշեալ յատուկ անուանների գրութեամբ չը պէտք է բաւականանայ, այլ պէտք է գրել տայ և բոլոր գլխատառերով սկսուող այլ և այլ յատուկ անուաններ:

Դասատետրը պարունակում է իւր մէջ երկու տեսակ գրութեան օրինակներ, մինը փոքրահասակների, իսկ միւրը չափազատ աշակերտների համար:

Դասատետրի տասներորդ երեսով վերջանում է առաջին ձևի (փոքրահասակների) գրութիւնը, ուր գետեղուած են գրութեան համար երեք տեսակ օրինակներ: Սոցա մէջ ուղղորդութիւն է դարձրած առհասարակ այն տառերի յաճախակի գրութեան վերայ, որոնք իրենց կազմութեամբ աւելի դժուար գրելի են, որք են.—

ա) ծ, * և չ ՏԱՌԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

(Առաջին օրինակ).

Մերունները ծիրանի ծառերի տակ նստոտած՝ ծխում էին ու ծիծաղում: Աղէսանը արտաշը Բանա-

նուր տեսքը այն զանազանութեամբ միայն, որ ինչպէս վերեւն էլ յիշեցինք՝ միանում են միմեանց սրածայր և ոչ թէ կուր:

Վերոյիշեալ ձև գրութիւնը, ինչպէս ասուեցաւ՝ սկսվում է 11-րդ երեսից, որտեղ սկզբում տառերը կազմւում են իրենց արմատական գծերից, ապա բաժանուած են նոքա խումբերի, իսկ վերջում գտնվում է մի օրինակ անջատ գրուած և մեծ դիւրքով՝ գրութեան ընդհանուր բնաւորութիւնը (տեսքը) ցոյց տալու համար:

Տասն և երկուերորդ երեսում գտնվում է երկու տեսակ գրութիւն, անջատ և կից, երկուքն էլ երեք տողերի մէջ, բայց մի տեղ պակասում է առաջին, իսկ միւս տեղում չորրորդ գիծը:

Տասն և երեքերորդ երեսում նոյնպէս կան երկու տեսակ օրինակներ, անջատ և կից, բայց երկուքն էլ երկու տողերի մէջ գրուած:

Տասն և չորսերորդ երեսը ցոյց է տալիս մի նամակի ձև՝ մի տողի վերայ: Ուսուցիչը պէտք է խստիւ պահանջէ, որ աշակերտները իւրացնեն ճշտութեամբ նամակների ձևերը, որն մէջ, ինչպէս նկատուած է, նոքա շատ թոյլ են լինում: Ի դէպ, միայն նամակներով չպէտք է բաւականանալ, այլ կարեւոր է նաև գրել տալ մուրհակներին, խնդրագրերին, հաշիւներին և այլ այսպիսի թղթոց կանոնաւոր ձևեր, որոնց մէջ նոյնպէս դեռ կեանքի մէջ մտնելուց յետոյ էլ երկար միջոց նոքա խամ են մնում:

Տասն և հինգերորդ երեսում կայ մի ոտանաւոր առանց տողի, և վերջապէս՝

Տասն և վեցերորդ երեսում նոյնպէս առանց տողի գրուած է մի օրինակ՝ թուանշաններ պարունակող: Այդ

ձև գրութիւնը խիստպէս կազմուած է արագագրութեան ձևը ցոյց տալու համար, որտեղ որոշեալ տառեր փոքր ինչ փոփոխութեան են ենթարկւում:

Արագագրութեան մասին հարկ էմ համարում փոքր ինչ աւելի ընդարձակօրէն խօսել:

Մեր նախնիքը արագագրութիւն ասած բանը չունէին, այլ դորան փոխարինում էին մասամբ ծածկագրութեամբ կամ ինչպէս ասում են՝ համառօտագրութեամբ: Կորա օրինակները մենք յաճախ տեսնում ենք մեր ձեռագիր աւետարանների ու գրքերի, նոյնպէս և շիրիմների արձանագրութեանց և եկեղեցեաց յիշատակարանների վերայ, որոնք շատ անգամ չեն կարդացվում և կամ շատ դժուարութեամբ են կարդացվում: Կան այնպիսի ծածկագրութիւններ, որք մի քանի տեսակ են կարդացվում: Այդ երևոյթը մասամբ բացատրվում է նորանով, որ մագաղաթը հին ժամանակներում թանկ գնով էր ձեռք բերվում, ուստի և աշխատում էին քիչ մագաղաթի վերայ որքան կարելի է՝ շատ բան տեղաւորել: Այդ երևում է նաև այն հանգամանքից, որ մագաղաթի վերայ գրվում էին միայն ընտիր՝ և նշանաւոր մարդկանց շարագրութիւնները, գլխաւորապէս արքայական հրովարտակներ, կաթողիկոսական կոնդակներ և այլն: Այսպէս ահա, հին ձեռագրների յիշատակարաններից մենք տեսնում ենք, որ այս ինչ կամ այն ինչ հարուստ իշխանը իւր ծախքով մի աւետարան է գրել տալիս և ընծայում այս կամ այն եկեղեցուն, և այլն: Ուրեմն ծածկագրութեան ծագումն իւր ժամանակին ունեցել է իւր բնական պատճառները, որոնցից մինն էլ այն է, որ

Հին ժամանակներում խրթին ծածկագրութեանց Հեղինակները աւելի մեծ ժողովրդականութիւն էին վայելում: Վերն ասացի, որ մեր նախնիքը արագագրութեան Հեռ ծանօթ չէին և ինչպէս կարող էին ծանօթ լինել, երբ նախ կարեք շատ չէր և երկրորդ, որ նոքա տառերը գրում էին անջատ և որ գլխաւորն է՝ տպագիր, որ արագագրութեան Համար երբէք Հիմնական կանոնների չէ կարող ենթարկուի: Այժմ, երբ բարեբաղտաբար մեթերթ մագաղաթի գնով մեծ քանակութեամբ գրելու թուղթ կարող ենք ձեռք բերել՝ կարեք չունինք իհարկէ ծածկագրութեան դիմելու, այլ արագագրութեան պէտք ունինք միայն, որ թէ մեր դպրոցական գործում և թէ կեանքի մէջ առ Հասարակ՝ ոչ պակաս տեղ է բռնում փոխադարձ յարաբերութեանց ժամանակ: Այդ նպատակին Հասնելու Համար, մեր կարծիքով, պէտք է տակալին մեծ նշանակութիւն տալով՝ գրութեան այդ սխտեմը մտցնենք մեր դպրոցների մէջ:

Ես արդէն ասացի, թէ ինչպէս են գրվում տակտով առանձին տառերը. այժմ՝ աւելացնում եմ, թէ տակտով պէտքէ գրուին նաև առանձին բառեր և մինչև անգամ առանձին նախադասութիւններ և այդ ուսման սկզբի տարիներում. ասացի նոյնպէս, որ մի տառի մէջ որքան Հաստ գիծ որ կայ, այնքան էլ բաղխումն ունի նա: Սկզբում, երբ աշակերտները նոր են սկսում գրել սովորել, տակտը պէտք է ծանր ընթանայ, իսկ յետոյ Հետգհետէ նորա ընթացքը պէտք է արագանայ և վերջապէս փոխանակ բոլոր տառերի արմատական գծերն առանձին առանձին տակտով գրելու, ամբողջ տառը մի տակտով—բաղխումով գրել տալու է: Այսպէս օրինակ «ապակին թափանցիկ է» նախադասութիւնը

սկզբում ՅԵ բաղխումով գրելով՝ վերջում գրվում է տառերի քանակութեանն Հաւասար բաղխումով, այն է 15 Հատ Համարելով: Կաւ կլինի մի անգամ ընդ միշտ կանոն ընդունել, որ բաղխման Համարքը տեէ մինչև 10-ը և ապա կրկին սկզբից Համարուի: Այսպէս շարունակելով՝ մէկ բաղխումով կարելի է գրել տալ և մի ամբողջ բառ, օրինակ՝ վերոյիշեալ «ապակին թափանցիկ է» նախադասութիւնը աշակերտը կարող է գրել երկու բաղխումով: Տակտով գրել տալու ժամանակ պէտք է ուսուցիչը խստիւ սահանջէ, որ աշակերտները իսկապէս այն գրեն, ինչ որ առաջարկուած է նոցա տակտով գրելու: Նա երբեմն կարող է և պէտք է ընդհատէ տակտը և ստուգէ, թէ արդեօք բոլոր աշակերտներն էլ այն տառի վերայ են կանգ առել, որի վերայ որ ուսուցիչն ինքը տակտը ընդհատել էր՝ թէ ոչ:

Տակտով գրելու Համար բոլոր աշակերտներին տետրակներն էլ պէտք է միակերպ տողուած լինին, այսինքն տողերի թէ քանակութիւնը և թէ լայնութիւնը Հաւասարաչափ, որպէս զի տակտն ասելու ժամանակ ոմանք փոքր փոքր գրելով՝ շուտ չվերջացնեն, իսկ այլ ոմանք մեծ մեծ գրելով՝ ուշ: Անծանօթ տառ գրել տալու Համար իսկոյն չպէտք է տակտով սկսել, այլ պէտք է թոյլ տալ, որ աշակերտները այդ անծանօթ տառը մի քանի անգամ առանց տակտի գրեն, ծանօթանան Հետը և ապա թէ սկսին առանց դժուարութեան տակտով գրել:

Արագագրութեան մասին այսչափս բաւական Համարելով՝ գանք այժմ մի քանի կարևոր Հարցերի պատասխանները տալու, որպիսի Հարցերը ինքն ըստ ինքեան ծագում են իւրաքանչիւր ուսուցչի մէջ և որք ընդհանրապէս մեր ասածների ընդհանուր եզրակա-

ցութիւնքը կարող են համարուել: Այդ հարցերն են. —

Ա) Ի՞նչ նպատակ ունի վայելչագորութեան աստիճանը վիճակը և ի՞նչ վարձատրուան հետևանքի պէտէ հոտնի այդ աստիճանի գոտաւորութիւնը ճիշդ որոշողներու:—

Վայելչագորութեան առանձին դասաւանդութեան էական նպատակն է—մարզել աշակերտի ձեռքն անպէտ և անչափով՝ որ գեղեցիկ, պարզ և սահուն կերպով կարողանայ գրել, սիրէ մաքրութիւնը գրաւոր աշխատանքի ժամանակ, զարգացնէ իւր մէջ աչքի չափը և գեղեցկութեան ճաշակը ինչպէս առանձին տառերի պատկերը ձևակերպելու, անպէտ էլ ամբողջ տողի կամ երեսի դասաւորութեան ու շարայարութեան ժամանակ: Գասաւանդութեան վախճանական հետեւանքը լինելու է այն, որ սանիկը իւրացնէ անպատճառ մի հաստատուն և որոշ գրութեան ձև և կարողանայ առանց որևէ նպատակի միջոցներով—տողաշարի, քանոնի, գծի և այլն գրել և վերջապէս վարժէ իւր ձեռքը արագագորութեան մէջ պահպանելով ընդ միշտ գրութեան ընդհանուր և կանոնաւոր ձևը:

Բ) Ի՞նչ նպատակ ունի և սանկայ վայելչագորութեան աստիճանը ճիշդ աստիճանի հետ:

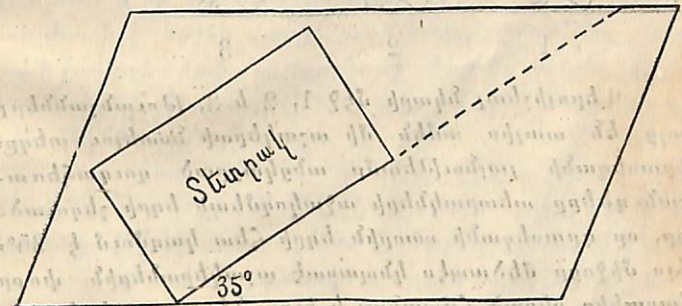
Վայելչագորութեան դասաւանդութիւնը պէտք է հեշտացնէ սանիկները գործը ուսման միւս առարկաների գրաւոր աշխատանքի ժամանակ:

Գ) Ի՞նչո՞րի արդարեւ պայմանների վերայ պէտք է ուշադրութիւնը դարձնել վայելչագորութեան գոտաւորութեան ժամանակ:

Պէտք է ուշք դարձնել, որ սանիկները նախ և առաջ առողջապահական պահանջներին համաձայն պատրաստուած կանոնաւոր նստարաններ և գրասեղաններ ունենան և նստարանների վերայ նստեն կանոնաւոր:

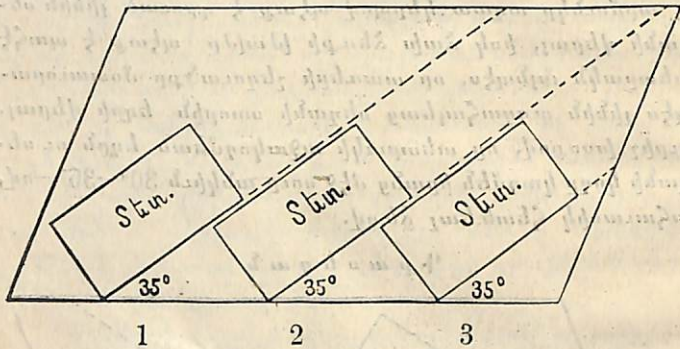
Առանձին ուշադրութիւն պէտք է դարձնել գրչի և տետրակի կանոնաւոր բռնուածքին գրութեան ժամանակ. ՚ի հակառակ դէպս՝ բացի անկանոն և վատ գրութիւնից՝ կվտանգուի նաև սանիկների առողջութիւնը: Աշակերտը պէտք է ուղիղ նստի, չպէտք է դիպցնի կուրծքը գրասեղանի եզրին, ոտները չպէտք է կախընկնին խաչմերուկ ձևով կամ սեղանի տակն՝ երթան, այլ նոքա պէտք է հաստատուն լեւարան ունենան: Գլուխը՝ գրութեան ժամանակ, մի փոքր դէպի առաջ պէտք է ուղղուած լինի, բայց ոչ շատ մօտիկ թղթին: Աջ ձեռքը և արմունկը ազատ կերպով պէտք է դուրս լինին սեղանի վերայ, իսկ ձախ ձեռքը թաթը պէտք է պահէ տետրակն անպէտ, որ տառերի շեղուածքը մօտաւորապէս լինին ուղղահայեաց սեղանի ստորին եզրի վերայ. ուրիշ խօսքով, որ տետրակի ղալկողմեան եզրն ու սեղանի կողք կազմեն իրանց մէջ սուր անկիւն 30°—35°—ով, ահաւասիկ հետեւեալ ձևով.

Գրասեղան

Այդ գրութեան մէջ տետրակը հետզհետէ պէտք է սահի—բարձրանայ դէպի վեր:

Շատ լաւ կլինի, որ ստորին դասատանց մէջ, որ տեղից որ աշակերտները նոր պէտք է սովորեն կանոնաւոր նստուածքին, վայելչագրութեան ուսուցիչը աշակերտական իւրաքանչիւր գրասեղանի երեսին, նորա վերայ նստող աշակերտաց թուին համաձայն գծեր նշանակ է առանձին մի գոյնով, որոնք կ'որոշեն ճշտութեամբ նոցա տետրակների ունենալիք շեղուածքը գրութեան դասերի ժամանակ, որ կ'ծառայէ նոյնպէս այլ առարկաների ուսուցչաց համար նոցա՝ աշակերտաց տուած այլ գրաւոր աշխատանքի ժամանակ հետեւաւ ձևով. —

Վերոյիշեալ նկարի մէջ 1, 2 և 3, թուանշանները ցոյց են տալիս ամեն մի աշակերտի նստելու տեղը: Գրասեղանի լայնութեամբ անցկացրած զուգահեռական գծերը տետրակների աջակողմեան եզրի շեղուածքը, որ գրասեղանի ստորին եզրի հետ կազմում է 35°: Այս միջոցը մեծապէս կնպաստէ աշակերտներին փոքր հասակից սկսած հմտանալ և իւրացնել գրութեան ժամանակ տետրակների կամ քարէտախտակների ունենալիք

կանոնաւոր դիրքը գրասեղանի վերայ, որովհետև այդ կանոնաւոր դիրքից է կախուած նոյն իսկ աշակերտի մարմնի կանոնաւոր նստուածքն ու բռնուածքը, որ կարող է շոշափելի կերպով վտանգուել հենց նոցա դեռափթիթ հասակից սկսած: Գլխի ցած խոնարհեցնելուց յառաջանում է կարծատեսութիւն, կորացրած մէջքով նստելը՝ ծոււմ—կորացնում է ողնաշարը, կուրծքը սեղանի եզրին սեղմելուց կրճաքացաւ է յառաջանում և այլն:

Գրիչը բռնած ժամանակ մի ծայրով պէտք է լինուած լինի նա միջին մատի վերայ յատկապէս այն տեղում, ուր նոյն մատի եղունկն է սկսում, իսկ միւս ծայրով ցուցամատի և բոյթի կազմած գոգաւորութեան մէջտեղում, ցուցամատը պահում է գրիչը վերեւից և կանգնում է միջին մատից փոքր ինչ լետ, բոյթը սեղմում է գրչին ձախ կողմից և գտնվում է ցուցամատից այնքան հեռու, որքան այս վերջինը միջին մատից. ճկոյթը միայն դիպչում է թղթին իւր վերջին խաղով, որ կազմում է ստորին աստիճանը այն սանդղքաձև դրութեան, որ կազմում են իւրար մէջ ճկոյթը, մատանու մատն և միջին մատը. գրչի ծայրը փոքր ինչ շեղվում է դէպի ձախ, ցուցամատի ծայրից մինչև գրչի ծայրը եղած հեռաւորութիւնը պէտք է լինի մօտաւորապէս մէկ ու կէս բթաչափ:

Շատ լաւ կլինի, որ ուսուցիչը ինքը թէ կանոնաւոր նստուածքի և թէ կանոնաւոր գրիչ բռնելու նշանակութիւնը բացատրելու համար սկզբներում ինքը ցոյց տայ շոշափելի օրինակով, այն է նստելով և բռնելով գրիչը, որ աւելի շուտ նպատակի կհասցնէ, քան խօսքերով բացատրութիւնը:

Գ) Ի՞նչ կերպ պէտք է օգտուել Գեղագրութեան օրինակներով, չսնանով և փողոցայրով (ТРАНСПОРАНТЬ).—

Որովհետև ինչպէս միևս առարկաների, նոյնպէս և գեղագրութեան դասաւանդութեան ժամանակ մեծ նշանակութիւն ունի շօշափելի օրինակը և ուսուցչի կենդանի խօսքը, դորա համար էլ վայելչագրութեան ուսուցիչը սկզբում պարտաւոր է ինքը գրել դասատան գրատախտակի վերայ և բացատրել աշակերտաց այն բոլորը, ինչ որ նոքա գրելու են տետրակներէ վերայ: Այդ պատճառով էլ Գեղագրութեան օրինակները (ձեռնարկները) ուսման սկզբում (ա. տարին) գործածութեան համար երկրորդական տեղ պէտք է բռնեն և կարելի է տալ աշակերտաց միայն առաջին վեց ամսից յետոյ: Տողաշարները ոչ մի դէպքում չպէտք է գործածել, ըստ որում նոքա լիովին վնասակար են և այդ այն պատճառով, որ խլում են աշակերտի ուշադրութիւնը գրութեան վրայից, պահանջում են թափանցիկ թուղթ, յաճախ չեն համապատասխանում տառերի ցանկալի չափին (երկայնութեանը կամ կարճութեանը), փչացեն աչքի տեսութիւնը և պատճառ են դառնում գլխի անկանոն դրութեանը ստիպելով յաճախակի աչքերը մօտեցնել թղթին և ընդհակառակն:

Ե) Ի՞նչ կերպ պէտք է օգտուել վայելչագրութեան դասերի ժամանակ և ե՞րբ պէտք է սիրով արագագրութեան ուսուցումը:—

Առաջին տարուան առաջին կիսամեկում աշակերտները պէտք է տառերի հիմնական բաղադրելի մասերից կազմեն բոլոր տառերը իրանց բառակազմական կրթութիւններով, իսկ երկրորդ կիսամեկում ազատ

գրութիւն առանձին առանձին նախադասութիւններից կազմուած:

Երկրորդ տարին, ինչպէս արդէն միանգամ ասուեցաւ, սկսվում է գլխատառերի գրութիւնը պարզ և հեշտ կազմութեամբ գլխատառերին նախապատուութիւն տալով, իսկ հասարակ գրութեան տողերի միջև տարածութիւնը և տառերի երկայնութեան չափը աստիճան առ աստիճան փոքրանում են և գրութեան տակտը արագանում է, իսկ տարուան վերջին կարելի է թողնել գրելու ոչ աւելի քան երեք տողի մէջ:

Երրորդ տարին թողնել երկու տող միայն (սկզբում լայն, իսկ ապա նեղ), վերջում վարժեցնել սանկիներին մի տողի վերայ գրելու մէջ: Այս շրջանում պէտք է գլխաւորապէս ուշք դարձնել աշակերտների արագագրութեան վերայ, երբեմն փոփոխակի տալ սանկիներին ծանր գրութեան համար առանձին օրինակներ:

Չորրորդ տարին գրել տալ սկզբում մի տողի վերայ և ապա վերջացնելով մի տողն էլ՝ վարժեցնել առանց տողի գրելու մէջ ընդունելով առաջնորդ տետրակի վերին եզրը կամ դնելով փոքր ինչ ներքեւից մի շերտ ծալուած թուղթ գրագահեռական նոյն եզրին: Ի հարկէ առաջարկուած ժամանակամիջոցները մի տեսակ զբաղմունքից դէպի միւսը անցնելու համար չեն կարող բառացի կերպով կատարուիլ դասատանց մէջ, սակայն ցանկալի էր ՚ի հարկաւոր դէպս ժամանակամիջոցը երկարել, որպէս զի աշակերտաց մեծագոյն մասը միակերպ չառաջ ընթանար: Գործի յառաջագիմութեան համար անհրաժեշտ է, որ այն դասատներում, ուր վայելչագրութիւնը աւանդվում է իբրև առանձին առարկայ, միևս առարկաների դասատուները աշակերտ-

ներից պահանջէին իրանց առարկաներին վերաբերեալ գրաւոր սղխատանքները այն գրութեան ձևով գրելն չկերպով որ նոքա ուսել էին վայելչագրութեան ժամանակ:

Զ) Ի՞նչ լինի նիւթ չորսը եւ և յիցի ունենան աշակերտներէ քրտիւն յորտեմները քրտիւն տարի ժամանակ:—

Սկզբում իրանց դասատետրի յօդուածները, իսկ ապա նամականիք, սլալմաններ, սլարտամուրհակներ, հաշիւներ և այլն. այլև թելադրութեամբ կամ արտագրութեամբ կարող են գրել լեզուի դասագրքից առանձին յօդուածներ, որով մի կերպ կհեշտացնեն նաև լեզուի ուսուցչի գործը ուղղագրութեան մէջ:

Է) Ե՞րբ յետո՞ է ստուգանել լեռնաշաների քրտիւնը:—

Պէտք է սկսել հենց գրութեան ուսուցման առաջին տարուանից և շարունակել զուգընթացարար նորահետ:

Ը) Ի՞նչ լինի է լինի ստուգանել ունենալ աշակերտներին քրտիւնից լեռնաշաներ նշանակելն:—

Բացի գրութեան գեղեցկութիւնից՝ մեծ ուշք պէտք է դարձնել տետրակները մաքրութեան վերայ, բայց որովհետև աշակերտները կարծես տետրակների մաքրութիւնը պարտաւորական համարում են առ հասարակ վայելչագրութեան դասերի ժամանակ, ուստի և ուսուցիչը թուանշան գրելիս՝ պէտք է կանխապէս հարցնէ ուսուցիչներէից, թէ ի՞նչպէս է պահում այս կամ այն աշակերտը իւր միւս տետրակները:

Թ) Ի՞նչ լինի յետո՞ է իրտիւնել աշակերտներին, որ նոսաշխարհն լաւ գրել:

Կարելի է կազմել դասարանական լիշատակարաններ, ուր իրաւունք տալ որեւիցէ մի յօդուած թէ ծանր

և թէ արագագրութեամբ գրելու այն աշակերտաց միայն, որք ըստ ամենայնի իւրացնել կարող են կանոնաւոր և վայելուչ գրութիւնը, որպիսի լիշատակարանները պահել դպրոցի գրատարանում: Կը վերջապէս:—

Ժ) Անհրաժեշտ է արդեօք, որ վայելչագրութեան ուսուցիչը արագ գրել լինի և լաւ յետո՞ ունենայ:—

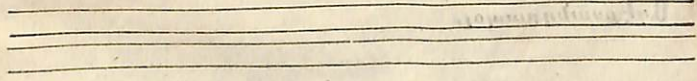
Անշուշտ կարևոր է իւր հեղինակութիւնը աշակերտաց աչքում միշտ վեր պահելու համար, այլ և պէտք է անպատճառ ծանօթ լինի իւր առարկայի պատմութեանը և հետաքրքրուի նորանով յօդուած իւր առարկայի յառաջընթացութեան:

Վերջացնելով սոյն համառօտ տեսութիւնը, հարկաւոր ենք համարում յայտնել, որ ուսուցչաց և աշակերտաց գործը թեթևացնելու համար մենք մեր դասատետրի ուղղութեանն համաձայն պատրաստել տուինք նաև տողուած միաչափ տետրակներ այլ և այլ հասակների համար, որք տարբերվում են միմեանցից տողերի քանակութեամբ և լայնութեամբ՝ իւրաքանչիւր տեսակը իւր առանձին համարն ունենալով: Այս պէս օրինակ մենք առաջմ հրատարակում ենք ընդամէնն 4 տեսակ տետրակներ, նոցա ստորաբաժանումները ապագային թողնելով: Յիշեալ տետրակները ունին հետևեալ համարները, այն է:—

№ 1. ՓՈՔՐԱՀԱՍԱԿՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

(Առաջին տարի)

Չ ո Ր Ս տ ո Ղ .

№ 2. ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐՈՒԱՆ ՀԱՄԱՐ

(Առաջին վարժութիւն)

Ե ր Ե ք տ ո ղ (առանց առաջնի).

№ 3. ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐՈՒԱՆ ՀԱՄԱՐ

(Երկրորդ վարժութիւն)

Ե ր Ե ք տ ո ղ (առանց վերջինի).

№ 4. ԵՐՐՈՐԴ ՏԱՐՈՒԱՆ ՀԱՄԱՐ

Ե ր Կ ու տ ո ղ.

Վերոյիշեալներէց № 4 տետրակը կարելի է գործածել և չորրորդ տարուան սկզբում, իսկ այնուհետև հարկաւորելիք մի տողով տետրակներ յայտնի է, որ շատ կան:

Եզրափակելով մեր խօսքը՝ տածում ենք յոյս, որ ներկայ տեսութեամբ և բացատրութեամբ փոքր է շատէ պիտի նպաստած լինենք Վայելչագրութեան բարւոք և յաջողակ դասաւանդութեանը մեր դպրոցներում ընդ ձեռն հայ ուսուցիչների, որոնց ՚ի սրտէ նուիրում ենք մեր այս չնչին աշխատութիւնը:

10 Յունիսի, 1884 թ.

Աղէքսանդրապոլ.

Գինն է 20 կոպէկ.

Սորա հետ դուրս եկաւ մամուլի տակից Կենտրոնական գրաւաճառանոցի հրատարակութեամբ.—

- 1) «ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳԵՂԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՅՐԻՆՍԿՆԵՐ» դասատետար (Երկրորդ տպագրութիւն. — լրացրած և հիմնական փոփոխութիւնների ենթարկած):
- 2) Տողուած տետրակներ աշակերտաց գործածութեան համար № 1, 2, 3 և 4-րդ. պատրաստուած յատկապէս ըստ մեր դասատետարի ուղղութեան:

Երկուքն էլ վաճառվում են Կենտրոնական գրաւաճառանոցում:

Նոյն տեղը վաճառվում են և մեր հետևեալ աշխատութիւնները.—

- 1) «ՀԱՄԱՌՕՏ ՁԵՌՆԱՐԿ ԳԵՂԱԳՐՈՒԹԵԱՆ» (տակաւութիւն) Գինն է 60 կ.
- 2) Դիտտերվէզի «ՍԿՋՐՈՒՆՔ ԵՐԿՐԱԶՍՓՈՒԹԵԱՆ» Գինն է 40 կ.

20465

2013

« Ազգային գրադարան

NL0055409

